

LES MIL CASES DEL DRAC

*La fantasia es renova, la ciència-ficció creix,
el terror s'obre pas...*

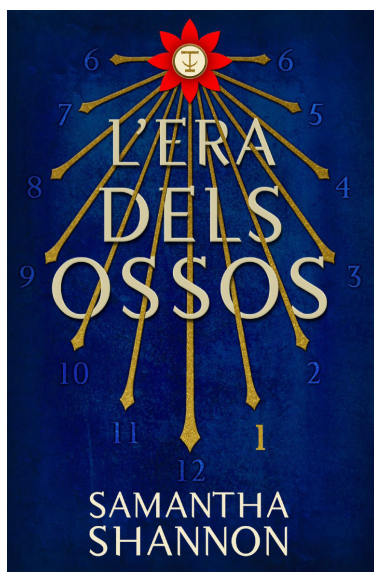
*Quins són els subgèneres més visitats
en l'actual expansió de la LIJ no realista?*

Ricard Ruiz Garzón

escriptor i comissari del Festival 42

Ho palesa bé Samantha Shannon, una de les narradores juvenils internacionals més destacades de les que van participar en la segona edició del Festival 42, celebrada el mes de novembre passat a Barcelona: el seu primer èxit, el pendent d'adaptació a l'audiovisual *L'era dels ossos*, té lloc en una Anglaterra distòpica del 2059, cosa que fa pensar en la ciència-ficció, però la seva protagonista, Paige Mahoney, és una dona clarivident amb poders relacionats amb els somnis i en lluita amb faccions enemigues, ingredients de la fantasia èpica; al mateix temps, i deixant de banda la trama amorosa de l'obra, el personatge connecta amb morts i esperits, i s'enfronta a races amb trets sobrenaturals

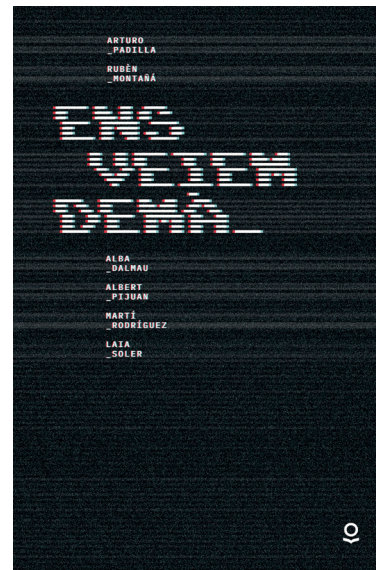
que són matèria inequívoca del gènere de terror. I tot plegat només al primer llibre de la sèrie, i abans de publicar també recentment una fantasia èpica amb dracs, amb revisió del mite de sant Jordi inclosa, que podria recordar George R. R. Martin i que part de la crítica no ha dubtat a qualificar de feminista. Si aquest nivell d'hibridació es dona en una sola autora i un parell d'obres, és possible avui dia parlar de subgèneres reeixits en la narrativa infantil i juvenil no realista? És més, coneixem prou aquests subgèneres, en sabem distingir els trets per valorar-ne, per exemple, el conreu a casa nostra? Quantes cases tenen els dracs dels gèneres fantàstics? I si el drac és un robot, un monstre o una dragona? Li sabrem trobar llar? ...

... 1. Els dracs tecnològics: nous i vells universos en la ciència-ficció

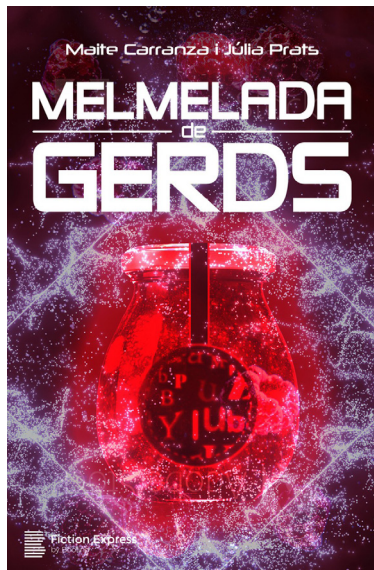
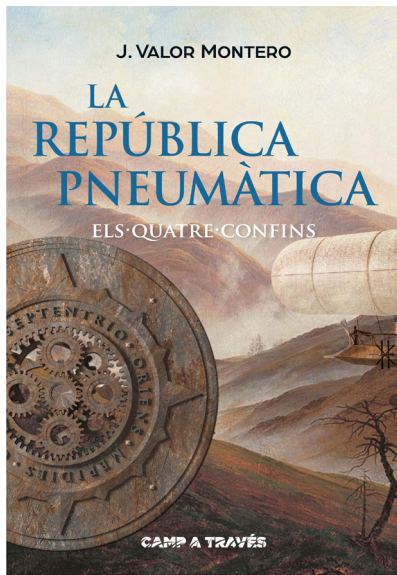
Seguim o no Todorov en classificar els gèneres no realistes –alguns en diem «fantàstics», en plural, per no utilitzar termes subsidiaris–, resulta pràctic començar pels troncs que la majoria coneix i accepta, siguin o no rigorosos en l'àmbit acadèmic: la ciència-ficció, la fantasia (el meravellós, amb matisos), el terror i el fantàstic de trencament de la realitat (el d'un Pere Calders, per entendre'ns, l'únic d'aquests eixos que en el darrer segle ha tingut algun prestigi entre els «entesos»). Fundacional entre ells, central al segle xx i catapultat per la seva relació amb disciplines «serioses», el gènere de la ciència-ficció ha hagut de recuperar terreny en un segle, el xxi ja, marcat en la literatura juvenil per la màgia de J. K. Rowling.

La primera pedra, de la mà del *boom* generat per Suzanne Collins i *Els jocs de la fam*, va venir un cop passats els temps clàssics del Manuel de Pedrolo del *Mecanoscrit del segon origen* i *Trajecte final* (i actualitzats pels Pep Albanell, Antoni Munné-Jordà o la recent Premi Nacional Rosa Fabregat) per part de les distopies juvenils (*distopia*, com *utopia*, i no *distòpia*, que és un terme mèdic: a veure si els diccionaris s'actualitzen i ho diem amb propietat). Les distopies, per dir-ho fàcil, són obres sobre futurs poc o gens optimistes (en línia amb les fundacionals 1984, *Un món feliç* i *Fahrenheit 451*, o fins i tot abans que elles el *Nosaltres* de Zamiatin), que després d'anys de crisis econòmiques, rematats per les crisis pandèmica, climàtica i energètica, han copat el mercat fins al punt de trobar-se en plena saturació (ha d'estar al caure, i si no temps al temps, la paròdia del gènere). Com a reacció, doncs, i malgrat èxits actuals com el Premi Protagonista Jove *Nascuts per ser breus*, de Toni Mata, han

“ Han aparegut subgèneres especialitzats, com els relacionats amb el medi ambient, amb uns *ecopunk*, *climapunk* i *greenpunk* que alerten de la deriva climàtica ”

aparegut subgèneres especialitzats, com els relacionats amb el medi ambient (amb uns *ecopunk*, *climapunk* i *greenpunk* que alerten de la deriva climàtica i que van de Mar Bosch Oliveras al traduït Adrian Tchaikovsky), i fins i tot reaccions en positiu en consonància amb el *hopepunk*, que presenta visions més constructives del demà i alguns èxits, per exemple, amb les energies renovables, la robòtica o el posthumanisme (de Carme Torras a Salvador Macip o als llibres col·lectius *Barcelona 2059* i *Ens veiem demà*, els exemples creixen en la frontera del *crossover*: imaginar què serem quan ens empellem –més– amb les màquines co-

mença a ser senzillament un imperatiu). També hi ha, és clar, qui torna als temps en què el futur agradava, i el desenvolupament era amb vapor i fum blanc, ampliant els subgèneres de l'*steampunk* i el retrofuturisme (s'hi han apropiat de Care Santos a Rosa Maria Colom), amb aportacions tan originals com les de Jaume Valor a la seva trilogia *La República Pneumática* (en la qual l'*steampunk* s'empeltava amb la ucronia i es traslladava, i no per atzar, a l'antiga Roma).

Si un gènere de ciència-ficció, ja que hi som, ha tingut però veritable èxit recent a casa nostra, és justament la ucronia o història alternativa (que és cièn-

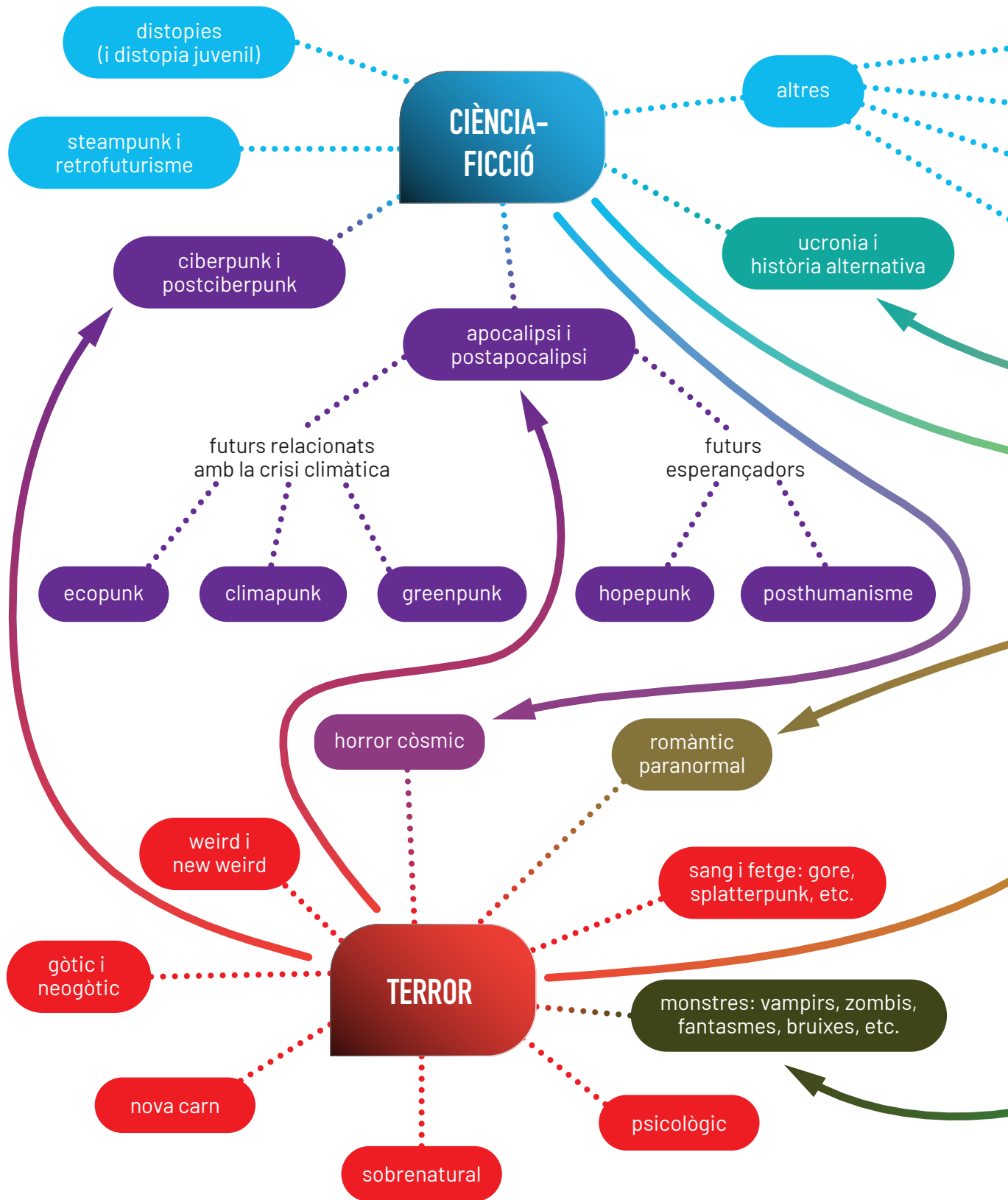
“ Si un gènere de ciència-ficció ha tingut veritable èxit a casa nostra és la ucronia o història alternativa ”

cia-ficció perquè la història és una ciència i perquè és un subgènere especulatiu). Pròpia també de societats que, en no estar a gust amb el present, miren enre per canviar el passat (com per avisar del futur, com per recordar quan ens agradava: forma un *pack* poc casual amb la distopia i l'*steampunk*), la ucronia permet guanyar batalles perdudes i imaginar independències, com Albert Villaró, o permet fins i tot, com Joan-Lluís Lluís, matar Franco.

No s'acaben aquí, ni de bon tros, els nous universos de la ciència-ficció: el *ciberpunk* i els seus derivats, via Ricard Efa o Enric Herce, s'empeltn amb l'omnipresència de la tecnologia, que va d'una Gemma Pasqual a una Sònia Boj, o d'una Margarida Aritze a una Inés Macpherson (sí, un dels trets de la nova ciència-ficció és també la visibilització massiva de les veus femenines). I un tema clàssic com els viatges en el temps, posem per cas, es renova amb el *worldbuilding* superb d'un Marc Pastor, la nostra gran estrella del gènere, gràcies al seu creixent Corvovers, que pot barrejar sense problemes el *thriller* apocalíptic amb la criminologia, i la invasió extraterrestre amb l'homenatge lovecraftià. Com en els temps de la New Wave, el corrent que als anys seixanta va propugnar la qualitat i l'exploració interior en oposició a les ingènues aventures a l'espai (la popular *space opera*, que després de *Star Trek* i *Star Wars* és també tota una altra cosa), Pastor i companyia demostren que la ciència-ficció, avui i per la via de la hibridació, pot arribar a ser, malgrat no pretendre-ho, un dels gèneres més factuais i realistes que existeixen.

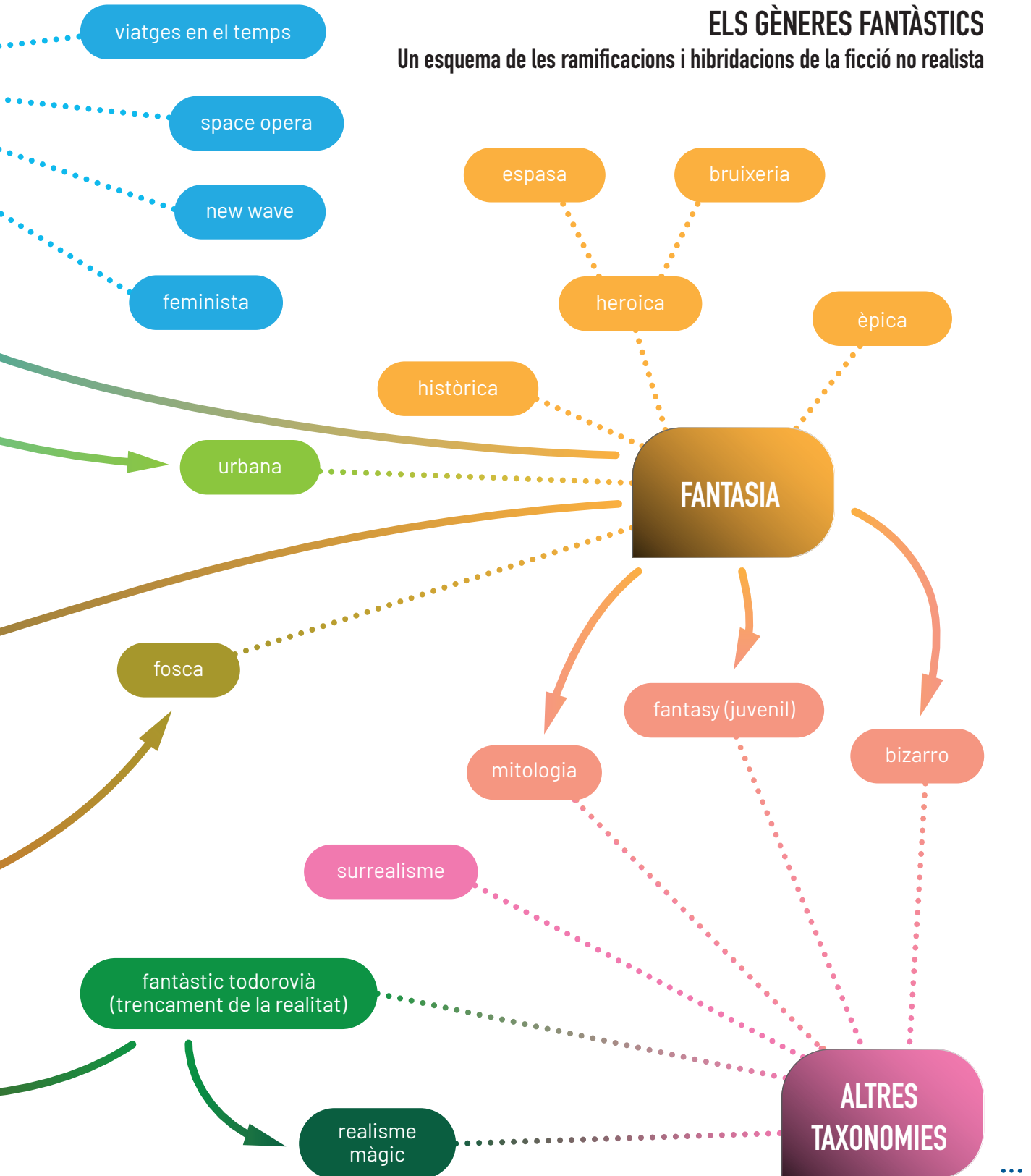
2. Els dracs en guerra: victòries mítiques contra l'estigma de la fantasia

No sembla accidental que les grans plataformes de continguts audiovisuals s'hagin enfrontat els darrers mesos amb tres superproduccions basades en obres literàries de fantasia: *La casa del drac*, preqüela del *Joc* ...

ELS GÈNERES FANTÀSTICS

Un esquema de les ramificacions i hibridacions de la ficció no realista

... *de trons* de George R. R. Martin, s'ha acabat imposant per a molts a *Els anells de poder*, preqüela de l'obra de J. R. R. Tolkien, i fins i tot a *Sandman*, adaptació de la cèlebre novel·la gràfica de Neil Gaiman, però el resultat final va molt més enllà i palesa que el gènere i les seves variants, que molts consideraven en decadència, viu un dels seus millors moments. Menystinguts per miopia els nostres fars en aquest àmbit, del Jaume Fuster de *L'illa de les Tres Taronges* al Joan Peruchó de les fantasies històriques, els subgèneres principals (la fantasia èpica, hereva de Tolkien; la fantasia heroica, més serialitzada i amb el subgènere intern de l'espasa i bruixeria; i les fantasies urbana i fosca —o *urban* i *dark fantasy*—, a més de la citada històrica) es conreen avui a casa nostra amb constància i resultats, com exemplifiquen noms tan diversos com els de les supervendes Laura Gallego i Maite Carranza o els de, per citar-ne uns quants, Carles Batlle, Selenia Soro, Daniel Genís, Jaume Valor, Mercè Masnou, Albert Font, Ariadna Herrero, Alister Mairon, Edgar Cotes i tot el grup del Concili Fetiller.

“ Un dels trets de la nova ciència-ficció és també la visibilització massiva de les veus femenines ”

Una de les fonts més reeixides en aquests casos, i clar trampolí per al gènere en català, és sens dubte la mitologia, que en els darrers anys ha viscut un procés de difusió i divulgació indissociable de l'expansió de la fantasia, sobretot l'èpica (per les seves batalles de poder, les seves criatures, els seus rituals... i per la màgia dels Merlí-Gandalf-Dumbledore de torn). Per aquesta via, i fent saltar els codis de gènere, hi han entrat molts autors citats, i també altres que van d'Aniol Florensa a Joan-Lluís Lluís. Ens manquen, però, conreus ja estesos a l'estranger, en línia amb els renovadors Brandon Sanderson, Andrzej Sapkowski, Patrick Rothfuss i els citats Rowling i Martin, i també veritables propostes que dignifiquin l'*urban fantasy* i el *dark fantasy*, per no dir el romàntic paranormal tipus Stephenie Meyer. En molts casos, part del

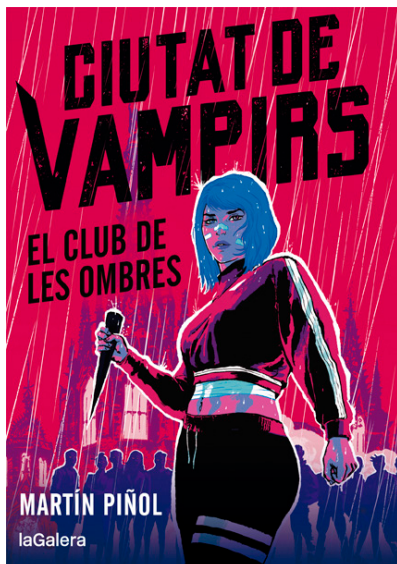
problema ve del fet que no es tradueixin en català (els casos de Sanderson o Sapkowski clamen al cel), però per aquí venen també les bones notícies: gràcies a la feina de Males Herbes, Mai Més, Laertes, Obscura, Chronos o Raig Verd amb la gran Ursula K. Le Guin, el *Terramar* de la qual hauria de ser lectura obligada a les escoles, això està a punt de canviar, i pregunteu si no a les escoles d'escriptura cap a on apunta el jovent. La prova de foc? Les traduccions de Terry Pratchett que ha encetat Mai Més, en una empresa titànica i d'excel·lents resultats: d'aquí a uns anys, i no és cap exageració, pot sortir una generació d'autors i autores de fantasia en català clarament influïts per l'herència paròdica del Discmón.

3. Els dracs monstruosos: quan el terror ja no és una illa de granotots

Cal admetre, això sí, que en el terror de caire fantàstic hem viscut força més a prop del pou negre, per molt que Netflix ens estigui empenyent a la correcció. Mancats del nostre Stephen King, malgrat una tradició que ha anat de Maria de Bell-lloc a Joaquim Ruyra, per no parlar dels Ofèlia Dracs o el Joan Peruchó d'*Amb la tècnica de Lovecraft*, la narrativa popular catalana ha enyorat sempre un conreu continuat del paranormal (just ara, per fi, s'ha traduït *L'exorcista*), inclosa la nostra minsa aportació als relats de monstres i fantasmes. S'inicien els temps en què apareixen obres, fins i tot, de gèneres intensos i necessaris per explorar l'estrany, com ara el *new weird*, el més *outsider* bizarro i el més sanguinari *splatterpunk* (Sergi G. Oset, Tamara Romero o el segell Orciny Press en són bandera), tot i venir d'uns temps en què la febre pels zombis i els infectats triomfava al món i aquí tot era gairebé residual fins al Pep Prieto de *Carnada*. És cert, sí: en la franja més infantil hi ha jugat bé un Joan Antoni Martín Piñol, i en l'adolescent un Iván Ledesma, entre d'altres, però si exceptuem l'atenció regular a bruixes i monstres per les vies dels contes de fades i/o la literatura antropològica, el cas és que del terror gòtic (castells i erotisme vampíric) al psicològic (amb castells i masmorres interiors), i de l'horror còsmic (el de Lovecraft) a la nova carn (en línia amb Clive Barker) el veritable canvi no ha començat a produir-se —i atents al que vindrà via Elena Bartomeu, Roser Cabré-Verdiell, Gemma Martí O'Toole, Eva Espinosa o Laura Tomàs— fins fa no res. No és d'estranyar que la gran excepció, el far absolut, el nostre èxit mundial indiscutible del gènere, *La pell freda* d'Albert Sánchez Piñol, mirés de vendre's amb la consigna acomplexada d'allò

cur

que transcendeix el gènere. Perquè, és clar, ni ell ni Jaume Cabré, quan en fa, poden escriure terror, ni tan sols bo, quina vergonya. De por, en fi, si es mira bé.

4. Els dracs inesperats: fantàstic, surrealisme, realisme màgic... i *fantasy*?

Sovint no es diu, seguint el fil de l'estigma precedent, però el fantàstic todorovià, el del trencament de la realitat sense arribar a acceptar el meravellós o l'irreal, juga a la mateixa lliga que els anteriors (i tots ells, és clar, si són bons, a la lliga de la millor literatura al marge d'etiquetes: només se'ls nega, això sí, quan no tenen prestigi, o és que algú fa fastics al realisme màgic à la García Márquez?). Deixant de banda que, del pioner Ricard Vinyes a l'actual Mar Bosch, també existeix un realisme màgic català, el cert és que en aquest article es pot dedicar un espai invers proporcionalment a l'aportat per Calders, Perucho o fins i tot Quim Monzó, sense oblidar però el conreu del gènere de presumptes «realistes» consumats com Narcís Oller, Josep Carner o Mercè Rodoreda. És el moment, fins i tot, de recordar la gran tradició híbrida de l'infantil i juvenil no realista, començant per referents unànimes com l'oulipià i a voltes avantguardista i surrealista Miquel Obiols i acabant per l'estilista simbòlic Josep Lluís Badal, que sovint han pagat el preu de no seguir la norma. De fet, del *verbívor* Màrius Serra al tot terreny Jordi Sierra i Fabra, als quals la comercialitat els regateja exploracions pioneres, resulta fàcil ampliar els cànons que tothom coneix, i que molts hauran trobat a faltar en la present taxonomia. És el mateix, en fi, que li va passar a Michael Ende en publicar a Alemanya *La història interminable*: els gurus de la LIJ el van condemnar per escriure obres «que no educaven». El temps, i el món, l'han convertit en clàssic, però aquí, avui, encara, hi ha qui creu que la narrativa realista és la millor perquè «ensenya». Ensenyades les altres cases del drac, les menys habituals, les que triomfen anant molt més enllà de la fórmula i el codi... estem segurs que volem fer com Smaug, àvars només d'antics trossos? O podem arribar al jovent incorporant sense aixecar la cella molts dels subgèneres aquí citats? De Smaug a *Beowulf*, de fet, hi havia només un salt, i petit. Quan vam deixar de saltar, des del *Tirant lo Blanc*? Volem perdre aquest tren, aquest foc prometeic, pel prejudici contra els dracs? És hora de volar, de fer ballar Sant Jordi. Sou convidats a entrar, vampirs inclosos.

La casa és gran i el drac és casa nostra com ben poques. •